



BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ



Rok XIII: 2015

Nr 41 (453)

Data odczytu: 17.12.2015 r.

Data wydania: 17.12.2015 r.

=====

1010. spotkanie

Michał Kosowicz
Kazimierz Sobótka

Ochrona przyrody powiatu grudziądzkiego

Aby mówić o ochronie przyrody, warto najpierw przybliżyć sobie, od kiedy i dlaczego człowiek zaczął zajmować się tym tematem. Analizując historię możemy wyróżnić pięć głównych powodów działań, które przyczyniły się do zachowania wielu składników środowiska naturalnego:

1. Tradycja i motywy religijne:

- otoczone legendami uroczyska, wąwozy, formy skalne...
- stare drzewa i gaje, w cieniu których dokonywano praktyk religijnych;
- glazy narzutowe służące jako ołtarze ofiarne;
- „święte” zwierzęta.

2. Motywy gospodarcze:

- Rozwój narzędzi pracy spowodował zintensyfikowanie użytkowania zasobów przyrody. Pojawiło się zjawisko uszczuplenia pewnych składowych środowiska naturalnego. Zaistniała potrzeba ich ochrony ze względów gospodarczych.

3. Motywy naukowe:

- Przyroda jest niepowtarzalna. Cokolwiek na naszych oczach zginie, nie będzie już nigdy dla nikogo dostępne, na zawsze pozostanie tajemnicą. Walory te chronimy dwójako: zabezpieczając najbardziej zagrożone gatunki przed wyginięciem (ochrona konserwatorska) lub chroniąc całe zespoły przyrodnicze (ochrona biocenotyczna).

4. Motywy społeczne:

- Społeczeństwo żyjące na co dzień w zatłoczonych miastach, otoczone sztucznymi, zautomatyzowanymi wytworami zaczęło poszukiwać miejsc do wypoczynku;
- Konieczność zachowania takich miejsc spowodowała powstanie ekologicznego systemu obszarów chronionych.

5. Motywy etyczne:

- Człowiek ewoluował od roli służebnej wobec przyrody do nadrzędnej, kształtującej środowisko;
- Rozwój techniki przytłumił rozwój idei nauk humanistycznych, zniwelowal emocjonalny stosunek do otaczających nas rzeczy i istot;
- Uwidacznia się konieczność kształtowania postawy człowieka wobec otaczającego go świata.

Pierwsze znane przepisy dotyczące gospodarowania zasobami przyrody pochodzą z Chin – w roku 1122 przed naszą erą wydana tam została ustawa o ochronie lasów. W Polsce tradycje urzędowej ochrony przyrody są zdecydowanie krótsze, ale już w 1020 roku Bolesław Chrobry wydał zakaz polowania na bobry. W kolejnych wiekach pod ochronę wzięto cisa (Władysław Jagiello), a ze zwierząt żubra, tura sokoła i łabędzia (Zygmunt Stary).

Pierwsze obszary chronione w aktualnym ujęciu tak na świecie, jak i na dzisiejszych ziemiach polskich powołano w połowie XIX wieku. Przyjmuje się, że pierwszy rezerwat przyrody powstał w 1852 roku we Francji, a pierwszy park narodowy w 1872 roku w Stanach Zjednoczonych (Park Yellowstone). Pierwszy na dawnych ziemiach Polski rezerwat przyrody (chroniący starodrzew bukowy) ustanowiono w 1886 r. na Podolu pod nazwą „Pamiętka Pieniacka”. Ciekawostką jest fakt objęcia ochroną znacznie wcześniej, niż wymienione obiekty w Pustkowiu Tucholskim terenu występowania cisa. Obszar ten chroniony jest również obecnie jako rezerwat przyrody pod nazwą „Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego”.

W Polsce po odzyskaniu niepodległości w 1919 roku przy Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego powołano Państwową Tymczasową Komisję Ochrony Przyrody. W 1926 roku został on przekształcony w Państwową Radę Ochrony Przyrody. Z jej inicjatywy w 1928 roku powstała Liga Ochrony Przyrody. Formalnie ramy ochrony przyrody w naszym kraju były ustalane przez zapisy w ustawach o ochronie przyrody. Pierwsza została przyjęta w 1934 roku, kolejne już po II wojnie światowej.

Zdecydowana część (około 75%) powierzchni powiatu grudziądzkiego to od wieków tereny rolnicze. Większość lasów skupia się na dawnych terenach pogranicznych, w dolinie rzeki Osy oraz w północnej części powiatu. Posiadają one wysoką wartość przyrodniczą, co podkreśla ustanowienie tam trzech rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni ponad 700 hektarów. Najstarszy z nich, „Buczyna w Jamach” powstał w 1967 roku na powierzchni 12,13 ha. W 1985 roku powiększono go do ponad 106 ha i zmieniono nazwę na „Buczyna w Jamach”. W 1974 roku powołano rezerwat „Rogóżno Zamek” najpierw na powierzchni 28,89 ha, powiększony w 2006 roku do prawie 72 ha. Najmłodszy, powołany w 1994 roku rezerwat „Dolina Osy” rozciąga się na powierzchni ponad 665 hektarów.

Doceniając walory przyrodnicze powiatu grudziądzkiego, w ramach krajowego systemu obszarów chronionych ustanowiono tu dwa obszary chronionego krajobrazu: „Strefy Krawędziowej Doliny Wisły” oraz „Doliny Osy i Gardęgi”. Część gminy Grudziądz wchodzi w skład Chelmińskiego Parku Krajobrazowego. Obszar naszego powiatu obejmuje również tereny wchodzące w skład europejskiej sieci ochrony przyrody NATURA 2000 (Dolina Dolnej Wisły PLB040003, Cytadela Grudziądz PLH040014 oraz Dolina Osy PLH040033). Cała gmina Świecie nad Osą wchodzi w skład obszaru funkcjonalnego Zielone Płuca Polski.

Na terenie powiatu grudziądzkiego ustanowiono ponad 120 pomników przyrody. Są to głównie pojedyncze drzewa, aleje i grupy drzew, ale też i głazy narzutowe, wychodnie zlepieńców plejstoceniowych, dwie nisze źródłiskowe i źródło artezyjskie. Inne formy przyrody występujące tutaj to jeden zespół przyrodniczo-krajobrazowy („Słupski Gródek nad Osą”) oraz liczne użytki ekologiczne. Powiat szczyci się również jedynym w województwie kujawsko-pomorskim stanowiskiem dokumentacyjnym („Białochowo”).



Dolina Osy w Powiecie Grudziądzkim. Fot. Henryk Pasik.

I. FORMY OCHRONY PRZYRODY (K. Sobótka, M. Kosowicz)

Na terenie powiatu występują wszystkie formy ochrony przyrody z wyjątkiem parków narodowych.

I.1. REZERWATY PRZYRODY

Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

Na terenie powiatu grudziądzkiego istnieją trzy rezerwaty przyrody:

- „JAMY”
- „ROGÓŻNO ZAMEK”
- „DOLINA OSY”.

I.1.1. Rezerwat przyrody „JAMY”

Rezerwat utworzony został Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 23 listopada 1967 r. na powierzchni 12,13 ha pod nazwą „Buczyna w Jamach Grudziądzkich”. Znajduje się na wysoczyźnie morenowej Pojezierza Iławskiego, która charakteryzuje się dużą różnorodnością utworów geologicznych i gleb. W roku 1985 istniejący rezerwat powiększono włączając w jego obręb m.in. uroczysko i otaczający je starodrzew. Obecna powierzchnia rezerwatu wynosi 106,20 ha.

Celem ochrony w Rezerwacie jest zabezpieczenie i zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych fragmentów buczyny pomorskiej oraz zbiorowisk łąkowych.

Dla rezerwatu określono:

- rodzaj – leśny
- typ – leśny i borowy
- podtyp – lasów nizinnych.

Dla Rezerwatu Zarządzeniem Nr 20/2010 Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy ustanowił plan ochrony (Dz. Urz. Woj. Kuj. – Pom. z 2010 r. Nr 108, poz. 1387).

I.1.2. Rezerwat przyrody „ROGÓŻNO ZAMEK”

W pobliżu ruin zamku na wschodnim zboczu doliny Gardęgi zachował się w naturalnym stanie fragment lasu liściastego. Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 6 września 1974 r. na powierzchni 28,3 ha utworzono w tym miejscu rezerwat przyrody, obejmujący części zbocza i ok. 1800 – metrowy odcinek Gardęgi. Celem ochrony w Rezerwacie jest zabezpieczenie i zachowanie, ze względów przyrodniczych, naukowych i dydaktycznych, wielogatunkowego lasu z udziałem jarzębu brekini, źródlisk oraz wód rzeki Gardęgi.

Dla Rezerwatu określono:

- rodzaj – leśny
- typ – krajobrazów
- podtyp – krajobrazów naturalnych.

Obecna powierzchnia Rezerwatu wynosi 64,7002 ha.

I.1.3. Rezerwat przyrody „DOLINA OSY”

Rezerwat ten utworzony został Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 13 czerwca 1994 r. w celu ochrony systemu przyrodniczego rzeki Osy, obejmuje obszar 665,12 ha. Teren objęty ochroną rezerwatową charakteryzuje się urozmaiconą rzeźbą (zbocza doliny Osy o dużych deniwelacjach i z holocenijskimi rozcięciami erozyjnymi w krajobrazie głałajnym). Długość rezerwatu wynosi 11 km, a długość meandrującej na terenie rezerwatu rzeki Osy to ok. 14 km. Występuje tu 59 gatunków ptaków chronionych, m.in. czapla siwa, bocian czarny, myszółw, orlik krzykliwy, sowa uszata, jak i również wiele innych gatunków zwierząt, np. kumak nizinny, żaba jeziorowa, zaskrońiec zwyczajny, jaszczurka zwinka, borsuk. Na terenie rezerwatu ustanowiono kilka pomników przyrody, z których do najbardziej znanych należą 2 dęby „Adam” i „Ewa” w Słupskim Młynie i dąb „Pokorskiego” w Przesławicach.

I.2. CHEŁMIŃSKI PARK KRAJOBRAZOWY

Chelmiński Park Krajobrazowy jest jedyną tego typu formą ochrony przyrody na terenie powiatu grudziądzkiego. Powstał on 15 maja 1998 r. na mocy Rozporządzenia nr 11/98 Wojewody Toruńskiego (Dz. Urz. nr 16, poz. 89). Wraz ze znajdującym się na przeciwległym brzegu rzeki Wisły Nadwiślańskim Parkiem Krajobrazowym tworzy od 2005 roku Zespół Parków Krajobrazowych Chelmińskiego i Nadwiślańskiego z siedzibą w Świeciu, ul. Sądowa 5. Park obejmuje obszar 22 336,0 ha, z którego tylko część znajduje się na terenie powiatu grudziądzkiego.

I.3. OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze wzglę-

du na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Na terenie powiatu grudziądzkiego funkcjonują dwa obszary chronionego krajobrazu:

- Strefy Krawędziowa Doliny Wisły
- Doliny Osy i Gardęgi.

I.3.1. Obszar chronionego krajobrazu Doliny Osy i Gardęgi

Obszar ten został ustanowiony Rozporządzeniem Nr 21/92 Wojewody Toruńskiego z dnia 10 grudnia 1992 r. w sprawie wyznaczenia obszarów chronionego krajobrazu w województwie toruńskim oraz reorganizacji zarządzania parkami krajobrazowymi i obszarami chronionego krajobrazu (Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 27, poz. 178). Jego obszar wynosi 16 355 ha.

Obszar objęty został ochroną w celu prowadzenia na jego terenie racjonalnej gospodarki leśnej, polegającej na zachowaniu różnorodności biologicznej siedlisk, ochrony rzeki Osy i Gardęgi wraz z pasem roślinności okalającej oraz form ochrony form krajobrazowych – jam i wąwozów. Występujące na tym obszarze duże deniwelacje terenu w strefie zboczowej chronionych rzek nadają mu szczególnej atrakcyjności.

I.3.2. Obszar chronionego krajobrazu Strefy Krawędziowej Doliny Wisły

Drugim obszarem chronionego krajobrazu, którego część znajduje się na terenie powiatu grudziądzkiego jest „Strefa krawędziowa Doliny Wisły”. Jego obszar wynosi 11 542 ha. Obszar ten został ustanowiony Rozporządzeniem Nr 21/92 Wojewody Toruńskiego z dnia 10 grudnia 1992 r. w sprawie wyznaczenia obszarów chronionego krajobrazu w województwie toruńskim oraz reorganizacji zarządzania parkami krajobrazowymi i obszarami chronionego krajobrazu (Dz. Urz. Woj. Toruńskiego Nr 27, poz. 178).

Utworzony został w celu ochrony form geomorfologicznych i naturalnego ukształtowania skarpy wiślanej w obrębie kotlin: Grudziądzkiej, Unisławskiej, Chelmińskiej, Kwidzyńskiej. Obejmuje bardzo urozmaicony, o dużych deniwelacjach obszar, w tym dwa kompleksy leśne: otaczający jezioro Rudnik i przy granicy z województwem pomorskim. Strefa rozcinana jest przez liczne ciekich uchodzące do Wisły. Występują tu również nisze źródłiskowe i wypływy artezyjskie.

I.4. OBSZARY NATURA 2000

Na terenie powiatu grudziądzkiego występują trzy obszary Natura 2000:

- „Cytadela Grudziądz”
- „Dolina Dolnej Wisły”
- „Dolina Osy”.

I.4.1. Obszar Natura 2000 „Cytadela Grudziądz” – kod PLB040003

W obiekcie stwierdzono ok. 2500 osobników nietoperzy, należących do 7 gatunków. Zgodnie z Kryteriami wyboru schronień nietoperzy do ochrony w ramach polskiej części sieci Natura 2000, obiekt uzyskał 24 punkty, co daje podstawy do włączenia go do sieci Natura 2000. W obszarze znajduje się zimowisko dwóch gatunków nietoperzy (mopek *Barbastella barbastellus*, nocek duży *Myotis myotis*) z Załącznika II Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Nadzór nad obszarem sprawuje Urząd Miejski w Grudziądzu.

Powierzchnia ogólna obszaru wynosi 222,8 ha, z czego niewielka część znajduje się na terenie powiatu grudziądzkiego.

I.4.2. Obszar Natura 2000 „Dolina Dolnej Wisły” – kod PLB040003

Obszar ten o powierzchni ogólnej 33 559 ha, z czego 795,5 ha znajduje się na terenie powiatu grudziądzkiego, utworzony w celu ochrony populacji dziko występujących ptaków.

Występują tu co najmniej 44 gatunki ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej, 4 gatunki z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Gniazduje ok.180 gatunków ptaków. Bardzo ważna ostoja dla ptaków migrujących i zimujących; bardzo ważny teren zimowiskowy bielika. Bogata fauna innych zwierząt kręgowych, bogata flora roślin naczyniowych (ok.1350 gatunków) z licznymi gatunkami zagrożonymi i prawnie chronionymi, silnie zróżnicowane zbiorowiska roślinne, w tym zachowane różne typy łąk, a także cenne murawy kserotermiczne.

Nadzór nad obszarem sprawuje Dyrektor Zespołu Parków Krajobrazowych Chełmińskiego i Nadwiślańskiego.

I.4.3. Obszar Natura 2000 „Dolina Osy” – kod PLH040033

Obszar ten o powierzchni 2 183,7 w całości znajduje się na terenie powiatu grudziądzkiego. Głównym przedmiotem ochrony są w obszarze siedliska leśne. Obszar wyróżnia się dużą powierzchnią stosunkowo naturalnych płatów lasów grądowych – grądu subkontynentalnego i grądu zboczowego. W dużej części lasów liściastych w składzie dominuje buk zwyczajny, przez co nawiązują one o żyznej buczynie pomorskiej.

Zespoły związane z siedliskami wilgotnymi i mokrymi zajmują mniejszą powierzchnię. Ich występowanie ogranicza się do wąskich, dolnych partii dolin rzecznych i obejmuje 2 typy łąk. Poza zbiorowiskami leśnymi na dnach dolin rzecznych występują łąki i pastwiska, urozmaicone niekiedy przez skupienia lub smugi zarzewień i zakrzewień oraz szuwały. Ponadto, na wysokich pozbawionych drzew fragmentach zboczy wykształcają się ciepłolubne murawy i zbiorowiska okrajkowe. Wszystkie one mają jednak głównie znaczenie jedynie dla utrzymania lokalnej bioróżnorodności.

Okolo 70 % obszaru stanowi własność państwową (Lasy Państwowe). Na pozostałym terenie przeważa własność prywatna. Cały obszar podlega ochronie. Na jego terenie w całości leżą dwa rezerваты : rezerwat krajobrazowy "Dolina Osy" oraz rezerwat leśny "Rogóżno - Zamek". Część ostoi, którą nie obejmują rezerваты podlega ochronie w formie obszaru chronionego krajobrazu "Doliny Osy i Gardęgi". Na terenie opisywanego obszaru "Dolina Osy" utworzono także zespół przyrodniczo-krajobrazowy "Słupski Gródek nad Osą".

Znajduje się tu ponadto 26 użytków ekologicznych oraz strefy ochronne wokół gniazd bielika i orlika krzykliwego.

I.5. STANOWISKO DOKUMENTACYJNE „BIAŁOCHOWO”

Stanowisko to jest jedyną tego typu formą ochrony przyrody na terenie województwa kujawsko – pomorskie. Położone jest na pograniczu gmin Rogóżno i Grudziądz, obejmując powierzchnię 93,52 ha. Cechą charakterystyczną tego obiektu jest unikalny fragment wysoczyzny morenowej wraz ze strefą zboczową Kotliny Grudziądzkiej, z licznymi niszami źródłiskowymi, wąwozami i chronioną w formie pomnika przyrody wychodnią zlepieńców plejstocęńskich. Na tym terenie znajduje się ścieżka przyrodniczo – leśna Białochowo.

Przyroda w obrębie stanowiska dokumentacyjnego podlega szczególnej ochronie. Nie wolno przede wszystkim chwycić i zabijać dziko żyjących zwierząt, niszczyć ich nor, lęgowisk czy gniazd, uszkadzać drzew i innych roślin, a także wydobywać skał i minerałów. Zabronione jest również zniekształcanie w jakikolwiek sposób naturalnej rzeźby terenu.

I.6. POMNIKI PRZYRODY

Na obszarze powiatu znajduje się ponad 120 pomników przyrody. Celem ochrony pomników przyrody jest zachowanie m.in. sędziwych i okazałych drzew oraz innych tworów przyrody o szczególnej wartości naukowej, kulturowej i historycznej, odznaczających się indywidualnymi i неповtarzalnymi cechami. Najwięcej pomników znajduje się w gminie Rogóżno, Grudziądz i Gruta. Na terenie powiatu grudziądzkiego występuje duża różnorodność tych form, są to przede wszystkim pojedyncze drzewa i grupy drzew, jednakże mamy też pomnikowe okazy kwitnącego bluszczu pospolitego oraz wiele obiektów przyrody nieożywionej takich jak: głazy narzutowe, wychodnie zlepieńców plejstocęńskich, nisze źródłiskowe oraz źródła artezyjskie.

I.7. UŻYTKI EKOLOGICZNE

Użytki ekologiczne to pozostałości ekosystemów mające znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej – naturalne zbiorniki wodne, śródpolne

i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna i starorzecza, wychodnie skalne, skarpy i siedliska przyrodnicze. Na terenie powiatu grudziądzkiego znajduje się kilkadziesiąt obiektów uznanych za użytki ekologiczne. Są to w większości śródleśne bagna, mokradła i podmokłości. Wszystkie leżą na terenach administrowanych przez Lasy Państwowe. W stosunku do tych obiektów wprowadzono zakaz zmiany stosunków wodnych, wydobywania surowców mineralnych i torfu, zbioru dziko rosnących roślin (z wyjątkiem owoców i grzybów), stosowania środków ochrony roślin itp.

I.8. ZESPÓŁ PRZYRODNICZO – KRAJOBRAZOWY „SŁUPSKI GRÓDEK NAD OSĄ”

Zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne.

Zespół przyrodniczo – krajobrazowy „Słupski Gródek nad Osą” jest jedyną tego typu formą ochrony przyrody na terenie powiatu grudziądzkiego. Jest to obiekt o powierzchni 4,78 ha. Przedmiotem ochrony zespołu przyrodniczo-krajobrazowego jest krawędź wysoczyzny z licznymi jarami oraz wczesnośrednio-wieczne grodzisko porośnięte ponad 100-letnim lasem.



Notatki

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz H. Rygielski.